

Urbański, Marek

"700 lat myśli polskiej: Filozofia i myśl społeczna XIII-XV wieku", red. Juliusz Domański, Warszawa 1978; "Filozofia i myśl społeczna XVI wieku", red. Lech Szczucki, Warszawa 1978; "Filozofia i myśl społeczna XVII wieku. Cz. 1-2", red. Zbigniew Ogonowski, Warszawa 1979; "Filozofia i myśl społeczna w latach (...)

Przegląd Historyczny 71/2, 416-417

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

mieszkańców osad, o strukturze przestrzennej wsi, związkach między działalnością człowieka średniowiecznego a środowiskiem geograficzno-przyrodniczym. Szkoda jednak, że autor nie dostarczył bliższych informacji na temat przydatności takich badań do rekonstrukcji chronologii zaniku osad. Czytamy co prawda, że większość badanych osad zanikła w XV w., w mniejszym stopniu w XVI, nie wiemy jednak, czy informacje te pochodzą wyłącznie ze źródeł pisanych i czy udało się stosowanymi w badaniach metodami uściślić bądź skorygować chronologię zaniku poszczególnych osad. Nie wiemy też, czy lepsze rezultaty w tym zakresie daje dopiero podjęcie badań wykopaliskowych, których wyniki bardzo często korygują informacje źródeł pisanych. Podobnie rzecz ma się z przyczynami zaniku osad. Autor wskazuje na wojny husyckie, niedostatek ziemi, migrację mieszkańców do osad położonych korzystniej w stosunku do miast. Nie wiadomo jednak, na ile prowadzone przez niego badania umożliwiają rozwiązanie tego problemu.

Cenna praca E. Černego została zaopatrzona w kilkadziesiąt szkiców, rysunków, map i fotografii. Na uwagę zasługuje także załączony do książki przykładowy kwestionariusz badawczy jednej z eksplorowanych wsi.

M. D.

700 lat myśli polskiej: Filozofia i myśl społeczna XIII—XV wieku, red. Juliusz Domański, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 571; *Filozofia i myśl społeczna XVI wieku*, red. Lech Szczucki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1978, s. 668; *Filozofia i myśl społeczna XVII wieku cz. I—II*, red. Zbigniew Ogonowski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979, s. 738, 468; *Filozofia i myśl społeczna w latach 1831—1864*, red. Andrzej Walicki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977, s. 1071. Całość wstępem opatrzył Władysław Tatarski.

Monumentalna praca, owoc wieloletniego wysiłku podjętego przez Zakład Historii Polskiej Filozofii Nowożytnej przy Instytucie Filozofii i Socjologii PAN, której kolejny, czwarty już tom pojawił się niedawno na półkach księgarskich, jest niewątpliwym wydarzeniem w dziejach humanistyki polskiej. Po raz pierwszy w historii czytelnik, niekoniecznie filozof, otrzymuje do ręki starannie dobraną antologię pism w szerokim tego słowa znaczeniu filozoficznych, bowiem traktujących również o problemach ustrojowych, ekonomicznych itp., powstałych i czytanych w Polsce począwszy od XIII wieku. Niektóre z nich dotąd nie ukazały się drukiem, wiele publikowanych jest znowu po kilkukilkuletniej przerwie — wszystkie zostały na nowo opracowane krytycznie i opatrzone starannym komentarzem edytorskim. Znaczną część tekstów obcojęzycznych przetłumaczono na nowo, bądź dokonano gruntownej rewizji przekładów wcześniejszych.

Jak słusznie zauważa we wstępie W. Tatarski „dzieło tak wielkie mogło być tylko dziełem zbiorowym” — i jest nim wraz ze wszystkimi dodatnimi i ujemnymi konsekwencjami tego faktu. Z jednej bowiem strony osoby autorów poszczególnych części edycji dają gwarancję najwyższej rzetelności i fachowości doboru prezentowanego materiału, z drugiej jednak przyjęta przez Zespół Redakcyjny zasada autonomiczności poszczególnych tomów powoduje daleko idące różnice w kryteriach. Rzecz oczywista, że stworzenie „modelu idealnego” antologii jest, jak piszą w „Przedmowie” autorzy, rzeczą trudną, czy wręcz niemożliwą biorąc pod uwagę odmienność materiału z poszczególnych epok, co przy pełnym zunifikowaniu kryteriów groziłoby jego deformacją, jednakże pozostaje pytanie, czy nie nazbyt zróżnicowany jest ogólny schemat kompozycyjny. Wyraźnie odczuwa się brak jednolitych zasad konstrukcji tzw. „noty wprowadzającej”, która

zawiera podstawowe informacje o autorach tekstów — np. tom dotyczący wieku XVI, w przeciwieństwie do pozostałych pomija nader istotne informacje klasyfikujące niejako poglądy autorów, ograniczając się do podania ich krótkich życiorysów. Wreszcie sprawa wstępów, również chyba nadmiernie zróżnicowanych, tak objętościowo, jak i pod względem wagi i zakresu informacji, nie zawsze, wbrew intencjom, będących „syntetycznym omówieniem zawartego w tomie materiału”. Najpoważniejszym jednak mankamentem z punktu widzenia czytelnika nie filozofa jest fakt, iż problem tzw. „myśli społeczno-filozoficznej” rozpatrują one w postaci niejako „czystej”, przeważnie w oderwaniu od jej społeczno-historycznego kontekstu. Zupełnie prawie pominięte zostały pasjonujące np. historyka kwestie recepcji społecznej przytaczanych poglądów, zakresu i „głębokości” ich oddziaływania, wreszcie sprawa ich powszechności i typowości — w szkolnictwie, innych formach działania intelektualnego czy też praktyce politycznej. Ów brak próby (niewątpliwie trudnej, być może skazanej na niepowodzenia) skonfrontowania przedstawionych koncepcji z „codziennością życia umysłowego” w Polsce powoduje, że z „700 lat myśli polskiej” wylania się szereg portretów Polaków-filozofów, nie ma tam jednak portretu filozofującego Polaka.

M. U.

Filozofia i myśl społeczna XIII—XV wieku, red. Julian Domański, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 571.

Tom ten, chronologicznie najwcześniejszy, stanowi obszerną antologię polskiego piśmiennictwa filozoficznego i prawnopństwowego XIII—XV wieku. Obejmuje 33 pozycje pióra 25 autorów, zgrupowane w 10 głównych działach tematycznych: I. Udział Polski w filozofii europejskiej XIII wieku (Witelon); II. Wiedza uniwersytecka w służbie społeczeństwa; III. Buridanizm filozofii przyrody; IV. Początki metafizyki; V. Buridanizm w etyce; VI. Myśl społeczno-polityczna. Problemy państwa i kościoła; VII. Dwa oblicza teologii. Spekulacja i metafizyka; VIII. Początki humanizmu a scholastyka; IX. Klasycy późnego okresu scholastyki; X. Druga faza humanizmu i jego paralele scholastyczne.

Zasadniczym kryterium doboru materiału jest dążenie do wyeksponowania specyficznych cech polskiej myśli filozoficznej i społecznej tego okresu, za które uznaje się jej praktycyzm i utylitaryzm. Konsekwencją tego są proporcje między poszczególnymi częściami antologii. Najbardziej rozbudowane są działy poświęcone recepcji buridanizmu w Polsce oraz doktryn prawnopolitycznych. Sporo miejsca zajmują również prekursorzy humanizmu. Natomiast zdecydowanie skromniej reprezentowany jest nurt tradycyjnej filozofii scholastycznej.

Nader słuszną wydaje się przyjęta przez autora zasada publikowania tekstów pełnych, stanowiących odrębne całości treściowe i formalne. Pozwala to na ograniczenie komentarzy dając zarazem możliwość pełniejszej oceny stylu piszących, oraz rządzących językiem nauki XIII—XV stulecia praw konstrukcji wypowiedzi.

Całość tomu opatrzona jest krótkim omówieniem wchodzących w skład antologii tekstów na tle przemian intelektualnych właściwych europejskiej myśli filozoficznej epoki załamywania się tradycyjnej filozofii scholastycznej.

Rozbudowane biogramy autorów opatrzone są (rzecz cenna) krótką charakterystyką doktrynalną ich poglądów oraz selektywną bibliografią (głównie nowszą).

Przypisy do samych tekstów ograniczają się, również chyba słusznie, niemal wyłącznie do odsyłaczy źródłowych (zwykle do określenia źródeł cytatów odautorskich i referencji). Pracę uzupełnia obszerny indeks oraz skromny materiał ilustracyjny, tracący na wartości dzięki niskiej technice reprodukcji.

M. U.